

УДК 619:616.98

А.Г. КОРОЛЬОВ, канд. вет. наук
ННЦ «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», Харків

ПРОФЕСОР ОЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ БРАНДТ (до 170-річчя з дня народження)

У лютому минулого року виповнилося 170 років із дня народження вченого-зоолога, професора Харківського ветеринарного інституту і Харківського університету Олександра Федоровича Брандта.

Народився вчений 16 лютого 1844 р. у Санкт-Петербурзі в родині професора, члена Академії наук Федора Федоровича Брандта (1802–1879). Середню освіту здобув у 4-й Ларінській гімназії, яку закінчив у 1861 р. із золотою медаллю. У тому ж році вступив до Петербурзької медико-хірургічної академії. Ще в студентські роки працював у лабораторіях професора І.М. Сеченова (1829–1905) й академіка П.В. Овсянникова (1827–1906), а під керівництвом першого виконав першу наукову працю. У ті ж роки молодому студентові пощастило супроводжувати свого батька у великій подорожі Західною Європою, де він відвідував численні музеї, лабораторії, зоологічні сади, а в Німці ознайомився з морською фауною. У кінці 1866 р. О.Ф. Брандт докторантом закінчив курс в академії. Його було нагороджено золотою медаллю і премією видатного хірурга й засновника хірургічної школи І.Ф. Буша (1771–1843).

Молодий лікар витримав конкурс і був залишений при навчальному закладі для вдосконалення, а своєю спеціальністю обрав зоологію. У той час він упродовж трьох років працював молодшим ординатором другого військово-сухопутного госпіталю, де був лише номінально приписаний до акушерської клініки професора А.Я. Красовського (1821–1898).

Свій час О.Ф. Брандт присвячував науковій роботі та спеціальному вивченню зоології в зоологічному кабінеті Медико-хірургічної академії, Зоологічному музеї Академії наук та за кордоном. У 1867 р. улітку він виїхав на літ-

ній семестр до Єни, де слухав лекції німецьких зоологів Е.Г. Геккеля (1834–1919) та К. Гегенбаура (1826–1903), а потім вирушив на кілька тижнів до Трієста, де ознайомився з морськими тваринами і зібрав колекцію для кабінету академії. Під час літнього семестру наступного року Брандт працював у Гіссені під керівництвом Р. Лейкарта (1822–1898). У лютому 1869 р. за станом здоров'я отримав закордонну відпустку, якою скористався для занять у Неаполі.

Працюючи в Медико-хірургічній академії, Олександр Федорович у 1867 р. захистив дисертацію на ступінь доктора медицини на тему «Сердце, кишки и мышца. Сравнительные физиологические наблюдения». Він також витримав іспит на магістра зоології при Санкт-Петербурзькому університеті. Тоді ж фізико-математичний факультет на пропозицію російського фізіолога професора П.В. Овсянникова виклопотав йому в Міністерстві народної освіти річне відрядження за кордон для під-

готовки до зайняття посади на кафедрі. Перед поїздкою Олександр Федорович захистив дисертацію на ступінь магістра зоології при тому ж університеті. Обидва семестри 1870 р. О.Ф. Брандт провів у Лейпцігу в лабораторії професора Р. Лейкарта.

У 1871–1880 р. працював хоронителем зоологічного музею Академії наук, завідуючи колекцією безхребетних тварин і препарувальною лабораторією. Одночасно був приват-доцентом університету, штатним викладачем природної історії жіночого патріотичного інституту, давав уроки в середніх навчальних закладах. У 1876 р. О.Ф. Брандт захистив у Московському університеті дисертацію на ступінь доктора зоології.

Улітку 1879 р. викладач зоології Харківського ветеринарного інституту професор П.Т. Степанов (1839–1908) запропонував О.Ф. Брандта на кафедру зоотомії на посаду ординарного професора, яка щойно звільнилася. Перед заняттям цієї посади учений скористався літнім вакаційним часом для поліпшення своїх знань з анатомії людини й тварин на основі ветеринарної зоотомії. Його привітньо прийняв у зоотомічному театрі Дерптського ветеринарного інституту професор Е. Розенберг.

Викладацьку діяльність у Харківському ветеринарному інституті О.Ф. Брандт розпочав 27 вересня 1880 р. лекцією на тему «Погляд на ветеринарію і на викладання ветеринарної зоотомії». Він упорядковував зоотомічну колекцію, збагачував її новими препаратами, настінними наочними плакатами й моделями. Останні (в первинному грубому вигляді) готував під його керівництвом препаративатор І.А. Жиріков. Заради більшої наочності м'язи, периферичні судини та нерви викладали по змозі на цілих трупах, підвішених

серед амфітеатру до особливого верстата, який обертався. Наочні посібники, виготовлені О.Ф. Брандтом до викладання зоотомії, він описав в окремі статті.

Професор О.Ф. Брандт викладав також екстер'єр. Він опікувався придбанням навчального приладдя, зокрема випросив для інституту знайдену ним у музеї Академії наук колекцію кінських зубів відомого в іпології академіка А.Ф. Міддендорфа (1815–1894). Учений також склав і надрукував власні ілюстровані таблиці до визначення віку коней й великої рогатої худоби (перша побачила світ у німецькому виданні, а другу відтворив А. Кох у Відні у ветеринарному календарі), а для встановлення відсоткового співвідношення вимірів тіла запропонував гумовий стрічковий процентметр. Щоб практично ознайомитися з екстер'єром коня, О.Ф. Брандту вдалося виклопотати відрядження для об'їзду державних і приватних кінських заводів Воронежської та Харківської губерній.

Згодом до предметів викладання професора О.Ф. Брандта додалася порівняльна анатомія. У 1887 р. він пере-

йшов до Харківського університету ординарним професором кафедри зоології і порівняльної анатомії. Проте після залишення професором П.Т. Степановим викладацької діяльності О.Ф. Брандта знову запросили до Харківського ветеринарного інституту викладачем зоології, а з 1909 р. до цього предмету знов додалася порівняльна анатомія.

О.Ф. Брандт був членом учених товариств: дослідників природи при Петербурзькому та Харківському університетах, Імператорського Московського дослідників природи, Імператорського любителів природознавства в Москві, дослідників природи – у Ризі та Лейпцигу, французького зоологічного – в Парижі й анатомічного – в Берліні. За винаходи його було нагороджено медалями виставок – гігієнічної в Петербурзі (за механічну шкільну парту) та Всесвітньої Колумбової в Чикаго в 1893 р. (за згаданий вище процентметр). У 1888 р. Військово-медична академія відзначила його «Короткий курс порівняльної анатомії хребетних тварин», складений за лекціями, читаними у Ветеринарному інституті, премією професора

О.П. Загорського (1807–1888). Професор О.Ф. Брандт був членом правління й товаришем голови Харківського товариства поширення письменності в народі, неодноразово брав участь в обласних ентомологічних з'їздах. З ініціативи О.Ф. Брандта було засновано Південноросійське товариство акліматизації, де він тривалий час був товаришем голови. Також був депутатом і членом управи Харківського міського самоврядування. Він став засновником (1896) і першим директором Харківського зоопарку.

З наукового доробку О.Ф. Брандта слід відзначити праці з порівняльної фізіології серця, щодо мозку й числа нервових волокон, статті, присвячені доказу амебоїдної рухливості клітинного ядра, гермафродитизму. За сприяння механіка Лейзера вчений удосконалив первинну дерев'яну модель мікротома Ріве і пропагував перший складний мікротом у пресі.

Помер Олександр Федорович Брандт у 1932 р. у Тарту (Естонія).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Волков В.А.** Российская профессура. XVIII – начало XX в. Биологические и медико-биологические науки. Биографический словарь / В.А. Волков, М.В. Куликова. – СПб., 2003.
2. **Державний архів Харківської області (ДАХО).** – Ф. 928. – Оп. 2. – Од. зб. 13. – Брандт Александр Фёдорович.
3. **Предварительный** отчёт о путешествии, совершённом по поручению Императорской академии наук в Карскую область и Закавказье // Записки Имп. академии наук. – 1880. – Т. XXXVI. – С. 362.
4. **Сердце, кишки и мышца.** Сравнительные физиологические наблюдения над сердцем некоторых низших животных. Рассуждения на степень доктора медицины // Военно-медицинский журнал. – СПб., 1867. – № 8. – 48 С.
5. **Энциклопедический словарь** Брокгауза и Ефрона. – СПб., 1891. – Т. 4а.
6. **Ein secundärer** Knochenzapfen als Bestandtheil d. Horns d. Cavicornier // Zool. Anz. – 1889. – № 299. – P. 73. ☉

Одержано 29.07.2014

